

עֲלִית לַמְרוֹם שְׁבִית שְׁבִי

עֲלִית לַמְרוֹם שְׁבִית שְׁבִי לְקַחַת מִתְּנוֹת בְּאָדָם וְאִף סוֹרְרִים לְשֹׁפֵן יְהוָה אֱלֹהִים: (תהלים סח ט).¹

מסכת שבת דף פח עמוד ב

ואמר רבי יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבוננו של עולם, מה לילוד אשה בינינו? אמר להן: לקבל תורה בא. אמרו לפניו: חמודה גנוזה שגנוזה לך תשע מאות ושבעים וארבעה דורות קודם שנברא העולם, אתה מבקש ליתנה לבשר ודם?² "מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו" (תהלים ח ה), "ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ אשר תנה הודך על השמים" (שם ב) - אמר לו הקב"ה למשה: החזיר להן תשובה! - אמר לפניו: ריבוננו של עולם, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. - אמר לו: אחוז בכסא כבודי, וחזור להן תשובה, שנאמר: "מֵאֲחֻז פְּנִיכָסָה פְּרָשׂוּ עָלָיו עֲנָנוּ" (איוב כו ט).⁴ ואמר רבי נחום: מלמד שפירש שדי מזיו שכינתו ועננו עליו. אמר לפניו: ריבוננו של עולם, תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה - "אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים".⁵ אמר להן: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לך? שוב מה כתיב בה - "לא יהיה לך אלהים אחרים", בין הגויים אתם שרויין שעובדין עבודה זרה? שוב מה כתיב בה - זכור את יום השבת לקדשו כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות? שוב מה כתיב בה - לא תשא, משא ומתן יש ביניכם? שוב מה כתיב בה - כבד את אביך ואת אמך, אב ואם יש לך? שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנב, קנאה יש ביניכם, יצר הרע יש ביניכם?⁶ מיד הודו לו לקב"ה, שנאמר: "ה' אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ" ואילו "תנה הודך על השמים" - לא כתיב.⁷ מיד כל אחד ואחד נעשה לו אוהב, ומסר לו דבר, שנאמר: "עלית למרום שביט שבי לקחת מתנות באדם", בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות. אף מלאך המוות מסר לו דבר, שנאמר: "ויתן את הקטורת ויכפר על העם" ואומר: "ויעמד בין המתים ובין החיים". אי לאו דאמר ליה - מי הוה ידע?⁸

¹ מבאר פירוש דעת מקרא: "מזמור סח הוא הסתום בכל מזמורי תהלים, רבות בו מילים יחידאיות ומליצות ... וקשה לעמוד על קישור העניינים שבו". כל פסוק הוא "עולם לעצמו", לפי דבריו, וכך גם הפסוק שלנו. את פסוק יט הנ"ל הוא מבאר על הקב"ה בעזרתו לצבאות ישראל: "אתה ה' ההולך לפני צבאות ישראל עלית למרום, למבצרי האויב הגבוהים לכובשם לפני ישראל. שביט שבי - שביט את אויבך ... הגברת את כוח צבאות ישראל לשבות את אויביהם. לקחת מתנות באדם - הגויים נכנעו לפניך ונתנו לך מתנות כדרך שהמנוצחים נותנים למנצחיהם וכו'". אבל דרשות חז"ל לוקחות את הפסוק לכיוונים אחרים אותם נראה להלן.

² ראה המדרש הפותח את בראשית רבה: "רבי הושעיה רבה פתח: נִאֲהֶיָה אֶצְלוֹ אָמוֹן וְנִאֲהֶיָה שְׁעִשְׂעִים יוֹם יוֹם וְכוּ' (משלי ח ל) ... אָמוֹן וְכוּ', התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה. בנוהג שבעולם, מלך בשר ודם בונה פלטין, אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתאות, ופינקסאות יש לו, לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפשיין, כך היה הקב"ה מביט בתורה, ובורא את העולם". מכאן מקור הביטוי "אסתכל באורייתא וברא עלמא" שמופיע בזהר במספר רב של מקומות ובשינויים קלים.

³ פרק ח בתהלים מתאר בנשימה אחת את אפסות האדם והיותו פסגת היצירה. ראה צמד הפסוקים שם: "מֵה־אֲנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֵנוּ וְכִן־אָדָם כִּי־תִפְקְדֵנוּ: וְתִחְסְרֵנוּ מֵעַט מֵאֱלֹהִים וְכָבוֹד וְהָדָר תִּעְטְרֵנוּ". צמד הפסוקים המובא לעיל אינו כסדר שבפרק ולא בכדי משמטים המלאכים את הפסוק: "ותחסרנו מעט מאלהים" וחוזרים לפסוק שבתחילת הפרק: "אשר תנה הודך על השמים". אלה המלאכים שהתנגדו לכתחילה לבריאת האדם. ראה גמרא סנהדרין לח ע"ב: "בשעה שבקש הקב"ה לבראות את האדם, ברא כת אחת של מלאכי השרת, אמר להם: רצונכם, נעשה אדם בצלמנו? אמרו לפניו: ריבוננו של עולם, מה מעשיו? אמר להן: כך וכך מעשיו, אמרו לפניו: ריבוננו של עולם מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו". וכן הוא בבראשית רבה פרשה ח (ראה דברינו [נעשה אדם](#) בפרשת בראשית). לאחר שהפסידו במערכה הראשונה על עצם בריאת האדם, מנסים כעת המלאכים למנוע את הורדת התורה, היא "הודך", למטה לבני האדם ומבקשים שתישארו במרומים. ראה דברי הקב"ה למלאכים במקבילה בפסיקתא רבתי פסקא כ: "יצתה בת קול ואמרה לו להדרניאל: דעו שמימכם אנשי מריבה אתם. כשביקשתי לבראות את אדם הראשון עשיתם לפני קטיגור ואמרתם מה אנוש כי תזכרנו ... ועכשיו אתם עומדים במריבה ואין אתם מניחים אותי ליתן תורה לישראל". מתן תורה משלים את הבריאה.

⁴ ראה שמות רבה מב ד: "מאחז פני כסא פרשזו עליו עננו - מהו פרשזו: נוטריקון - פרש רחום שדי זיו עננו עליו". שם הקב"ה מספר למשה על מעשה חטא העגל והמלאכים, שלכתחילה לא רצו לתת את התורה וכעת התברר שלכאורה צדקו, בקשו לפגוע במשה. עוד נחזור לכפילות זו של הצורך של משה לאחוז בכיסא הכבוד ולהסתופף בצל ענן הכבוד: במתן תורה, ובחטא העגל.

⁵ יש לשים לב לדיאלוג המשולש שלהלן. משה פונה בשאלה אל הקב"ה מה כתוב בתורה וכאילו מתעלם לרגע מהמלאכים, והקב"ה הוא שעונה לו: כתוב בתורה: אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים. על בסיס תשובה זו של הקב"ה, פונה משה למלאכים: למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם? וכך גם להלן בהמשך עשרת הדברות - משה משתף את הקב"ה בוויכוח ויש כאן חזרה מעניינת של עשרת הדברות. עד חמשת האחרונים, שם משה כבר דן ישירות עם המלאכים.

⁶ לא בכדי מוזכרות כאן רק עשרת הדברות, ראה שמות רבה נו א: "בלוחות הראשונות לא היו אלא עשרת הדברות בלבד, ובלוחות השניים אני נותן לך שיהא בהם הלכות מדרשות ואגדות", מדרש שהארנו לדון בו בדברינו [לוחות שניים](#) בפרשת עקב. ויש באמת להבין את עמדת המלאכים, כלום לא ידעו מה כתוב בתורה? מה חידש להם משה שהם לא ידעו מקודם? מה פשר התנגדות זו?

⁷ כוונת הדרשן לפסוק ' המסיים את פרק ח בתהלים, שמקצר את פסוק ב, וחוזר רק על חלקו הראשון המזכיר את הארץ: "מה אדיר שמך בכל הארץ" ואין שם אזכור של השמים: "אשר תנה הודך על השמים".

⁸ מדרש זה מופיע במקורות רבים ובגוונים ונוסחים שונים שלא נוכל כמובן להביא את כולם. ראה פסיקתא רבתי כ שם הוא מובא כמעט מילה במילה לפי נוסח הגמרא בשבת, להוציא התיאור הצבעוני של מעבר משה במרום והמלאכים המלווים אותו: קמואל,

ואמר רבי יהושע בן לוי: ⁹ בשעה שירד משה מלפני הקב"ה, בא שטן ואמר לפניו: ריבונו של עולם, תורה היכן היא? אמר לו: נתתיה לארץ. הלך אצל ארץ, אמר לה: תורה היכן היא? אמרה לו: "אלהים הבין דרכה". הלך אצל ים ואמר לו: אין עמדי. הלך אצל תהום, אמר לו: אין בי... חזר ואמר לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה. אמר לו: לך אצל בן עמרם. הלך אצל משה, אמר לו: תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא? אמר לו: וכי מה אני שנתן לי הקב"ה תורה? אמר לו הקב"ה למשה: משה, בדאי אתה? ¹⁰ - אמר לפניו: ריבונו של עולם, חמודה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום. אני אחזיק טובה לעצמי? - אמר לו הקב"ה למשה: הואיל ומיעטת עצמך - תקרא על שמך, שנאמר: "זכרו תורת משה עבדי וגוי" ¹¹.

מדרש תנחומא (בובר) פרשת האזינו סימן ג

אמר ר' יהושע בן לוי: בשעה שעלה משה למרום עמדו המלאכים להורגו. אמר להם: בשביל שני דברים שיש בידו שניתנו לי מן השמים, אתם מבקשים להרגני? ¹² הניחוהו. משל למה הדבר דומה? לסוחר גדול המהלך במקום הסכנה. תפשוהו ליסטיין, ביקשו להורגו. אמר להם: בשביל חמישה מנים שיש בידו, אתם הורגים אותו? ולא היו יודעים שיש בידו אבנים טובות ומרגליות שאין להם דמים. אמרו זה לזה: מה בצע בהריגתו? אין בידו כלום! הניחוהו. כיון שנכנס למדינה, התחיל למכור אבנים טובות ומרגליות. אמרו לו: אתמול כשתפשו אותך, אמרת אין עמי אלא חמישה מנה, ועכשיו אתה מוציא אבנים טובות ומרגליות?! אמר להם: כשאמרתי לכם, במקום הסכנה הייתי עומד. אף כך משה רבינו אמר למלאכים: שני דברים בידו, מתנה גדולה היתה בידו, שנאמר עלית למרום שבת שבי לקחת מתנות באדם (תהלים סח יט), לכך אמר דוד טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף (שם /תהלים/ קיט עב), ואומר הנחמדים מזהב ומפז רב וגוי' (שם /תהלים/ יט יא), ואומר אמרות ה' אמרות טהורות (שם /תהלים/ יב ז), אמרו ישראל למשה רבינו אשריך שלקחת מתנות, אמר להם אילולי שאמרתי למלאכי השרת שהן שני דברים, הייתי נשרף מאישם, והתורה הזאת הצילתני מידם. ¹³

הדרניאל ועוד. לעומתו, בשיר השירים רבה ח מופיע המדרש בשלושה הבדלים משמעותיים (לפחות). האחד, שחלקו של משה צנוע בהרבה וישראל הם במרכז. השני, ששם הקב"ה עונה למלאכים, לא משה: "בשעה שביקש הקב"ה ליתן תורה לישראל היו מלאכי השרת מדדין להם לישראל. והיו מדדין לפני הקב"ה ואומרים: ריבונו של עולם, אישורך הוא, הודך הוא, כבודך הוא, שתהיה תורתך בשמים! אמר לון: לית שוקה נפיק מן גביכון, ואתה בה: ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים (ויקרא ט"ו), וכי יש אשה ביניכם? הוי: לית שוקה נפיק מן גביכון. ועוד כתיב בה: (במדבר י"ט) אדם כי ימות באהלו, וכי יש מיתה ביניכם? הוי לית שוקה נפיק מן גביכון". "לית שוקה נפיק מן גביכון" תרגומו המילולי הוא: "אין תשוקה יוצאת מכם" ונראה שזה מקביל לדברי משה בגמרא שבת לעיל: "קנאה יש ביניכם? יצר הרע יש ביניכם?" (ויש מפרשים אחרת, שהתשוקה היא לתורה, ראה פירוש דונסקי על אתר). הבדל שלישי הוא, שהקב"ה מבטיח למלאכים שהוא עצמו איננו יורד לארץ אלא נשאר עמהם: "למלך שמשאית בתו חוץ למדינה, אמרו לו בני המדינה: אדונינו המלך, שבחך הוא וברך הוא שתהא בתך אצלך במדינה. אמר להם: וכי מה איכפת לכם? אמרו לו: שמא למחר אתה הולך אליה ודר אצלה ועמה בשביל אהבתה. אמר להם: בתי אשיא חוץ למדינה, אבל אני דר עמכם במדינה. כך, בשעה שאמר הקב"ה ליתן תורה לישראל, אמרו לו מלאכי השרת לקב"ה: ריבונו של עולם, אשר תנה הודך על השמים, אישורך הוא, הודך הוא, שבחך הוא שתהיה תורה בשמים. אמר להם: וכי מה איכפת לכם? אמרו לו: שמא למחר אתה משרה שכינתך בתחתונים, אמר להם הקב"ה: תורתני אני נותן בתחתונים, אבל אני דר בעליונים". ושווה להעמיק בהשוואת שני נוסחים אלה.

⁹ הגמרא מביאה שם שרשרת של דרשות אגדה בשם ר' יהושע בן לוי, דמות בולטת בעולם המדרש שעוד נראה להלן.
¹⁰ הדרשן לא טורח להשלים את הדיאלוג שבין משה לשטן ומשאיר לנו לתהות האם השתכנע השטן מהטיועו של משה והסתלק ככה סתם, או שמא הבין איפה נמצאת התורה וכבר הוא מתכנן את צעדיו הבאים? לדרשן עדיף להסיט את הדיאלוג למישור שבין משה והקב"ה.

¹¹ המלאכים משלימים ואף נותנים למשה מתנות כפי שראינו לעיל. כך גם בפרקי דרבי אליעזר פרק מה: "כיון שראו המלאכים שנתן הקב"ה תורה למשה, עמדו גם הם ונתנו לו מתנות אגרות ופסקים לבני אדם רפואת"; ובאוצר המדרשים (אייזנשטיין) מעין החכמה עמוד 307: "וכל מלאכי השרת נעשו אוהביו, וכל אחד אחד מסר לו דבר רפואה וסוד שמות שהן יוצאין מכל פרשה ופרשה וכל שמושיהו, שכן הוא אומר: עלית למרום שבת שבי לקחת מתנות באדם". אבל השטן, שמסמל את יצר הרע, לא מוותר, ויורד לארץ לחפש את התורה. הקב"ה גם לא מסתיר ממנו שהתורה ירדה לארץ, וכאשר השטן נושא מלמצוא אותה, הקב"ה שולח אותו אל בן עמרם. טענת משה למלאכים הייתה: כלום יש יצר הרע ביניכם?! אז הנה הניסיון, הנה יצר הרע הגדול מכולם – הגאוה, לנכס לעצמך את התורה. עלית למרום שבת שבי, קבלת מתנות מכל המלאכים – שמא כעת תגבה רוחו של משה ותזוח עליו דעתו? זה אולי המבחן הגדול מכולם, ומשה עומד בו בכבוד וממעט עצמו ולפיכך זכה ונקראת התורה על שמו. ראה דברינו [בכור תורת משה](#) בשבת הגדול.

¹² ראה הנוסח במקבילה במדרש תנחומא הנדפס וכן בדברים רבה (ליברמן) פרשת האזינו: "בשביל שני דברים שנתנו לי מבני אדם אתם מבקשים להרגני?". נוסח שנראה משובש וזה שלמעלה במהדורת באבר נכון יותר. אלא אם נאמר שהמקור שם היה: "בשביל שני דברים שנתנו לי מהשמים לבני אדם וכו'". כאילו משה אומר למלאכים: בשביל שני דברים פעוטים שנתנו לבני אדם אתם מקפידים?

¹³ אפשר לראות במדרש זה עוד פן של עימות משה והמלאכים והפעם משה מערים עליהם בתבונתו האנושית ובלו לאחוז בכיסא הכבוד ובלו יזורק הקב"ה: מה בסך הכל לקחתי? שני דברים? (שני לוחות?). אבל אפשר גם לחשוב שמדרש זה הוא מפתח לשאלתנו בהערה 6 לעיל בדבר ההוה אמינא של המלאכים. בשביל המלאכים, התורה היא באמת "שני דברים" שנתנו לבני אדם מן השמים – חמישה דינרים. הם באמת לא יודעים את ערכה לפי שאינה מדברת עבורם. כאשר התורה יורדת למטה ומקבלת את משמעותה הארצית, כאשר היא נמסרת לבני האדם שנוצרו בצלם אלהים ועם שני היצרים של "וייצר" – יצר הטוב ויצר הרע (בראשית רבה יד ד), כאשר יש בחירה יש טוב ורע, אסור ומותר, קודש וחול, רק אז מתגלה שבעצם יש כאן שק ענק של אבנים טובות ומרגליות. ומתי מתגלה ערך תכולתו של שק זה, כאשר: "התחיל למכור", כאשר אנשים סוחרים במה שיש בו. הקח ותן, השקלא וטריא של בית המדרש,

שמות רבה פרשת יתרו, פרשה כח סימן א

"ומשה עלה אל האלהים". זהו שכתוב: "עלית למרום שבית שבי", מהו "עלית"? נתעלית, נתגששת עם המלאכים של מעלה.¹⁴ דבר אחר: עלית למרום - שלא שלטה בריה מלמעלן כשם ששלט משה.¹⁵ אמר ר' ברכיה: הלוחות היו ארכן שישה טפחים, כביכול היו ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים, ובידו של משה שני טפחים, ושני טפחים היו מפרישין בין יד ליד.¹⁶

דבר אחר: "עלית למרום שבית שבי" - בנוהג שבעולם הנכנס למדינה נוטל דבר שאין עין בני המדינה עליו, ומשה עלה למרום ונטל את התורה שהיו הכל נושאים עיניהם עליה, הוי: "עלית למרום שבית שבי". יכול מפני ששבה אותה נטלה חנינם? תלמוד לומר: "לקחת מתנות באדם" - בלקיחה נתנה לו. יכול יהא חייב ליתן לו דמים? תלמוד לומר: "מתנות" - במתנה נתנה לו.¹⁷ באותה עשה בקשו מלאכי השרת לפגוע במשה. עשה הקב"ה קלסתר פניו של משה דומה לאברהם. אמר להם הקב"ה: אי אתם מתביישים הימנו?! לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו?! אמר הקב"ה למשה: לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם, שנאמר: "לקחת מתנות באדם". ואין "אדם" האמור כאן אלא אברהם, שנאמר: "האדם הגדול בענקים" (יהושע יד טו). הוי: "ומשה עלה אל האלהים".¹⁸

שמות רבה פרשת משפטים, פרשה ל סימן ה

בוא וראה כמה משובחת פרשה זו! כמה פרשיות של שבח יש בה, וכמה אזהרות הזהיר הקב"ה לישראל בפרשה זו: "כי תקנה עבד עברי שם שנים יעבוד", "כי ימכור איש את בתו לאמה לא תצא כצאת העבדים", "ומכה אביו ואמו" - ומה עניין אלו לאלו? אמר להם הקב"ה לישראל: אני קניתי אתכם במצרים בעשר מכות שהראיתי, שנאמר: "כִּי־אֶתֶּה קְנִיתָ כְּלִי... אֹדְדָךְ עַל כִּי נִוְרָאוֹת נִפְלִיטִי נִפְלְאִים מַעֲשֵׂיךָ וְנִפְשֵׁי יִדְעֵת מְאֹד" (תהלים קלט יג-יד). כשם שאתם מצווים לא תעבוד באחיך יותר משש שנים, שלא בראתי את העולם אלא לשישה ימים, לפיכך נתתי לך שש שנים, שתהא רשאי לעבוד בעבד עברי. "כי ימכור איש את בתו לאמה" - בת אחת הייתה לי ומכרתיה לכם לאמה, שאין אתם מוציאים אותה אלא חבושה בארון; "לא תצא כצאת העבדים" - נהגו בה כבוד, ששביתם אותה מאצלי, שנאמר: "עלית למרום שבית שבי" (תהלים סח יט). וכן דוד משבח: "הללויה כי טוב זמרה אלהינו כי נעים" (תהלים קמז א).¹⁹

"החוטט" בתכולת השק, היא שמוציאה לאור את אלפי הזהב וכסף ואת הנחמדים מזהב ומפז רב שגלומים בו. אצל המלאכים התורה היא רק שני דברים: שמים וארץ, מלאכים ובני אדם, הקב"ה למעלה או למטה, עולם דיכוטומי ופשטני. בעולם הארצי, התורה היא עולם ומלואו, מורכב ומתפתח. כל כך, עד שגם משה הלוקח הגדול, שובה התורה שעלה למרום והורידה, לא מבין את תורתם של חכמים שהוסיפו כהנה וכהנה מטבעות יקרות ופנינים לשק, כמסופר בגמרא מנחות דף כט.

¹⁴ אחרי כל הניצחונות וההערמות של משה מול המלאכים, יש לזכור שהעיונות איתם, האתגר שהם הציבו למשה, גרמו לו להתעלות, לתת תשובות כהוגן וכמו שאומר לו הקב"ה: החזר להם תשובה!

¹⁵ הפרשנים מפנים כאן לפסיקתא רבתי כ שהזכרנו לעיל שמתארת את עליית משה למרום: "והיה משה מהלך ברקיע כאדם שמהלך בארץ, עד שהגיע למקום הדרניאל המלאך". וכשראה הדרניאל שמה הוא בחסות הקב"ה אמר: "אני אעשה לו שליח ומהלך לפניו כתלמיד לפני רבו". אבל אין הדברים כ"כ פשוטים, וגם שם נאלץ משה לאחוז בכיסא הכבוד מפני סנדלפון ולהסתופף תחת עננו של הקב"ה. ולפיכך אנו מציעים לקשור את "שליטת משה למעלה" עם המשך הדרשה של ר' ברכיה.

¹⁶ רגע השיא של מסירת הלוחות ישירות מהקב"ה למשה, כשרק שני טפחים מפרידים בין הקב"ה ובין ילוד אישה! ראה תמונת מסירת הלוחות של מארק שאגאל בסוף הדף שנראית מבוססת על מדרש זה.

¹⁷ מדרשים רבים מפתחים את מוטיב "שבית שבי" - משה ששובה את התורה! ראה למשל מדרש תנחומא פרשת ויקרא סימן ד: "ויקרא אל משה... גדול היה משה! ראה מה כתיב: ויקרא אלהים לאור יום (בראשית א) וכאן ויקרא אל משה. זו קריאה וזו קריאה. מי גדול? השובה או הנשבה? הוי אומר: הנשבה. ראה מה כתיב ויקרא אלהים לאור יום ואין אור אלא תורה... כי נר מצוה ותורה אור. ומשה שבה כל התורה!" ראה גם מדרש תנחומא כי תשא סימן ז: "ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו. זהו שכתוב: עלית למרום שבית שבי - בנוהג שבעולם אדם שובה מחברו כסף וזהב ובגדים, שמא יוכל לשבות מה שבלבו? ואתה שבית את התורה שבתוך לבי הוי שבית שבי". משה שבה את לבו של הקב"ה, אולי גם של כל פמליה של מעלה ולפיכך זכה ל"מתנות באדם". אז איפה הנתינה? האם יש כאן רק שביה ורק לקיחה? אומר המדרש: לא היא, יש ויש כאן נתינה: "במתנה נתנה לו". וכמפורש בפסוק: "ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו". ראה דברינו ויתן אל משה ככלותו לדבר איתו בפרשת כי תשא.

¹⁸ יש נתינה בסוף ולא רק לקיחה ושביה. וגם זאת, לא רק בזכות תעוזתו של משה ועלייתו למרום, אלא בזכות האבות - בזכותו של אברהם אבי האומה, זה שנאמר עליו: "וישמר משמרת מציאתי חקותי ותולדותי" (בראשית כו ה). ולא רק בזכות האבות, אלא בזכות הבנים וכלל ישראל. ראה פסיקתא רבתי פיסקא מז - אחרי מות: "אמר ר' פנחס: אף משה שעלה למרום ושב את התורה והורידה, לא בכוחו אלא בזכות ישראל. שנאמר: עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם - בזכות ישראל, שנאמר: ואתן צאן מרעיית אדם אתם (יחזקאל לד לא)". עיקר המדרש שם מדבר באהרון שהיה נכנס לקודש הקדשים בזכות האבנים שמות בני ישראל שהיו חקוקים על אבני האפוד והחושן, על לבו של אהרון. וכמובן בזכות הבנים שהם הערבים הכי טובים. ראה שיר השירים רבה א ג, בדברינו [טפכם](#) בפרשת נצבים.

¹⁹ רבו המדרשים והפרשנים על הוא"ו של: "ואלה המשפטים", היינו על החיבור וההמשכיות שבין פרשת מתן תורה: עשרת הדברות שניתנו בקולות וברקים ובין פרשת משפטים מרובת הדינים ומצוות של יום-יום, שניתנה בלשון עניינית ופשוטה. כאן, מקבל חיבור זה משנה תוקף. אם "שְׁבִיטָם אותה מאצלי" - שים לב ללשון הרבים כאן, שממשיך את הקו של המדרש הקודם שמה עלה בזכות כלל ישראל - אם התגוששתם עם המלאכים וידעתם לתת להם תשובה כהוגן מדוע מקומה של התורה בארץ, אז בבקשה לנהוג בשבוייה הזו בכבוד. הן באופן פסי, ע"י הוצאתה לרחובה של עיר (בתענית למשל, או בשמחת תורה) בארון מכוונו (רמז שהקופסאות

שמות רבה פרשת תרומה, פרשה לג סימן ב

"ויקחו לי תרומה... ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם". זהו שכתוב: "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכון יה אלהים" (תהלים סח יט). "עלית למרום" - כל עלונו לא היה אלא מן המרום; "עלית למרום" - "ומשה עלה אל האלהים" (שמות יט ג), "ומשה נגש אל הערפל אשר שם האלהים" (שם כ כא). "שבית שבי" - מלך בשר ודם, בשעה שחיילותיו נשבים הוא מיצר. תאמר: אף כאן כד! תלמוד לומר: "לקחת". ובשעה שאדם מוכר הוא מיצר, תלמוד לומר: "מתנות באדם" - אמר להם: כך אני מעלה עליכם, כאילו מתנה נתתיה לכם. "ואף סוררים" - אמר הקב"ה למשה: מה אומות העולם אומרים? שאיני חוזר עליהם על שעשו עבודה זרה, שנאמר: "סרו מהר מן הדרך אשר צויתם עשו להם מסכה" (דברים ט יב), אפילו סוררים הם, איני מניח אותם ועמהם אני דר, שנאמר: "ואף סוררים לשכון יה אלהים".²⁰

תלמוד ירושלמי מסכת תענית פרק ד הלכה ה

רבי שמואל בר נחמן בשם רבי יונתן: הלוחות היו אורכן ששה טפחים ורוחבן שלשה. והיה משה תפוש בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע. כיון שעשו ישראל אותו מעשה, ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו. הוא שהכתוב שבחו בסוף ואומר: ולכל היד החזקה - ייא שלמא על ידא דגברת עליה מינא (יהא שלום על היד שגברה ממני).²¹

שמות רבה לג א

יש לך מִקָּח שמי שמכרו נמכר עמו? אמר להם הקב"ה לישראל: מכרתי לכם תורת, כביכול נמכרתי עמה, שנאמר: "ויקחו לי תרומה". משל למלך שהיה לו בת יחידה. בא אחד מן המלכים ונטָלָהּ. ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו. אמר לו: בתי שנתתי לך יחידית היא. לפרוש ממנה איני יכול, לומר לך: אל תִּטְלָהּ, איני יכול, לפי שהיא אשתך. אלא זו טובה עשה לי, שכל מקום שאתה הולך, קיטון אחד עשה לי, שאדור אצלכם, שאיני יכול להניח את בתי. כך אמר הקב"ה לישראל: נתתי לכם את התורה, לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול. אלא, בכל מקום שאתם הולכים, בית אחד עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר: "ועשו לי מקדש".²²

של ספר התורה הספרדי נכונות יותר מהמעיל האשכנזי? והן בהקפדה על מה שכתוב בה: דיני עבד עברי, כיבוד הורים וכו'. ושוב יש לנו את ההשוואה לבת המלך שנלקחה ממנו. ראה דברינו בפרשת תרומה משל למלך שהייתה לו בת יחידה. סיומת המדרש, מהפסוק בתהלים קמז: "הללו יה כִּיטוב זְמַרְהָ אֱלֹהֵינוּ כִּינְעִים נְאוּהָ תְהִלָּה" לא ברורה והציעו פרשני המדרש, למשל, ש"כי טוב" הוא רמז לתורה - כי לקח טוב נתתי לכם. לנו נראה שפסוק זה הוא ציון הפרק (הפסוק הראשון בפרק) וכוונתו דווקא לסיומת הפרק שם שמזכיר את חשיבות המשפטים וייחודם לישראל: "מִגִּיד דְבָרָיו לְיַעֲקֹב חֻקָּיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל: לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי וּמִשְׁפָּטָיו בְּלִדְעוֹם הַלְלָרְיָהּ".

²⁰ המדרשים שראינו עד כה מתמקדים בחלק הראשון של הפסוק: "עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם" ואינם נדרשים לסופו: "ואף סוררים לשכון יה אלהים". אם נדרוש את הפסוק כפשוטו, כהערה 1 לעיל, הכוונה היא על הגויים שמרעים לעם ישראל. אבל אם כמדורשים, שהכל הוא על משה וישראל, אז מי כאן הסוררים? ואיך זה מתקשר לעלייה למרום ולקחת התורה בשבי? התשובה: הסוררים הם ישראל והקשר הוא בין מתן תורה, עליית משה למרום, קבלת הלוחות הראשונים וחטא העגל. קשר שראינו כבר מספר פעמים. ראה גם מדרש תהלים (בובר) מזמור סח פסוק יא: "עלית למרום שבית שבי. זהו שאמר הכתוב: עיר גבורים עלה חכם ויורד עוז מבטחה (משלי כא כב) - זה משה, שנאמר: ומשה עלה אל האלהים (שמות יט ג). לקחת מתנות באדם - זו תורה שניתנה במתנה בחנם לישראל. אך סוררים שכנו צחיחה (תהלים סח ז) - אלו אומות העולם שלא רצו לקבלה. ואף סוררים לשכון יה אלהים - אלו ישראל שהיו סוררים, וכשקבלו את התורה שרתה בהם שכינה". ובאבות דרבי נתן נוסחא א פרק ב הוא חוזר על המדרשים בהם פתחנו, דוגמת הגמרא במסכת שבת, אבל דורש את הפסוק כולו, לשבח ולגנאי: "באותה שעה היו מלאכי השרת קושרין קטיגור על משה והיו אומרים רבש"ע מנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד והדר תעטרנהו תמסילהו כמעשה ידך כל שמה תחת רגליו צנה ואלפים כלם גם בהמות שדי צפור שמים ודגי הים וגו' (תהלים ח ה). היו מרננים אחריו של משה והיו אומרים מה טיבו של ילוד אשה שעלה למרום שנאמר עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות (תהלים סח יט). נטלן וירד והיה שמח שמחה גדולה. כיון שראה אותו סרחון סרחו במעשה העגל אמר היאך אני נותן להם את הלוחות מזיקני אותן למצות חמורות ומחייבני אותן מיתה לשמים שכן כתוב בהן לא יהיה לך אלהים אחרים על פני". אבל השבי נעשה ואת השביה אין להשיב כפי שחזתם מדרש שמות רבה למעלה: "אפילו סוררים הם, איני מניח אותם, ועמהם אני דר, שנאמר: ואף סוררים לשכון יה אלהים". וכמאמר ספרא אחרי מות פרשה ג: "השוכן אתם בתוך טומאתם - אף על פי שהם טמאים, שכינה ביניהם".

²¹ מדרש זה מתעמת עם שמות רבה כח לעיל: "אמר ר' ברכיה: הלוחות היו ארכן ששה טפחים, כביכול היו ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים, ובידו של משה שני טפחים, ושני טפחים היו מפרישין בין יד ליד". רגע השיא, בעת שמשה שובה את התורה ואת לבו של הקב"ה (מדרש תנחומא הערה 17 לעיל), זה אוהז טפחיים מזה וזה אוהז טפחיים מזה ורק טפחיים מפרידות בין בורא עולם ובשר ודם, הופך לרגע של נפילה. הקרבה האינטימית בין בורא עולם לבשר ודם, טפחיים בלבד, הופכת לניתוק ומאבק על שני טפחים. ברגע הכעס, זה אוהז בטפחיים ומושך בכל כוחו אליו לנתק יד בשר ודם ולהשאיר את הלוחות בשמים, וזה אוהז בטפחיים מהעבר השני ומושך בכל כוחו לנתק יד גבוה ולהוריד את הלוחות לארץ. וגברה ידו של משה, זה שעלה למרום ושבה את התורה. מרגע שהשיב משה תשובה ניצחת למלאכים, ושבה שבי בעידודו ובחסותו של הקב"ה, שוב אין דרך חזרה. הלוחות והמכתב כבר שייכים למטה, כולל שבירתם כשצריך. מי ששבה הוא ששבר. ראה דברינו רש"י האחרון על התורה. וראה שוב מים אחרונים

²² כבר הרחבנו לדון במדרש זה בדברינו משל למלך שהייתה לו בת יחידה בפרשת תרומה. כאן נביא בקצרה את הדרוש לעניינינו. בת המלך השבויה שבמדרש שמות רבה לה פרשת משפטים לעיל חוזרת כאן בפרשה של הקמת המשכן. קשה למלך להיפרד מהבת והוא מבקש לעשות לו "קיטון אחד" בו יוכל לבוא ולבקר את בתו. המלך הוא הקב"ה נמכר יחד עם הבת היא התורה. אי אפשר לשכפל את

ספרי דברים פרשת עקב פסקא מט

"ולדבקה בו", וכי היאך איפשר לו לאדם לעלות למרום ולדבק באש? והלא כבר נאמר: "כי ה' אלהיך אש אוכלה הוא" (דברים ד כד), ואומר: "כרסיה שביבין דינור" (דניאל ז ט)! אלא, הידבק בחכמים ובתלמידיהם ומעלה אני עליך כאילו עלית למרום ונטלתה. ולא [רק] שעלית ונטלת בשלום, אלא כאילו עשית מלחמה ונטלתה. וכן הוא אומר: "עלית למרום שביט שבי". דורשי הגדות אומרים: רצונך להכיר את מי שאמר והיה העולם? למוד הגדה, שמתוך כך אתה מכיר את מי שאמר והיה העולם ומדבק בדרכיו.²³

חג שמח ולימוד מחכים ומהנה

מחלקי המים

מים אחרונים:

מארק שאגאל צייר את המוטיב של מסירת הלוחות למשה פעמיים. התמונה בצד ימין מתאימה למדרש שמות רבה יתרו הנ"ל: "היו ביד מי שאמר והיה העולם שני טפחים, ובידו של משה שני טפחים, ושני טפחים היו מפרשין בין יד ליד". שים לב לגוונים הבהירים והנעימים, לאור ברקע, לשמים הנקיים, למנורה בצד ימין ולעם שעומד בצד בציפיה. בתמונה זו אין פנים למוסר הלוחות.

פעם שנייה צייר שאגאל תמונה דומה (בצד שמאל) אך בגוונים כהים וקשים יותר המתאימה למדרש בירושלמי תענית ד ה הנ"ל שמתאר את המאבק בין הקב"ה למשה לאחר שנודע חטא העגל ושהסתיים ב"ידו החזקה" של משה שחטף את הלוחות מידי הקב"ה: "הלחות היו אורכן ששה טפחים ורחבן שלשה והיה משה תפיש בטפחיים והקב"ה בטפחיים וטפחיים ריוח באמצע. כיון שעשו ישראל אותו מעשה, ביקש הקב"ה לחוטפן מידו של משה וגברה ידו של משה וחטפן ממנו". בתמונה זו מופיע ברור העגל בצד שמאל של התמונה ורעש בפמליה של מעלה. למוסר הלוחות יש דמות אדם.

התורה כפי שאי אפשר לשכפל בת. או שהיא נשאת אצל האבא ולא מתחתנת, או שהיא מגיעה לפרקה, מתחתנת ועוברת לגור בבית בעלה. ראה סוף משנה מסכת תענית: "ביום חתונתו זו מתן תורה". ו"יום שמחת לבו זה בנין בית המקדש", בשלב ראשון המשכן. המלך יכול לבוא לבקר אבל אין לו כביכול יותר סמכות על הבת. זו, כולה בידי החתן. אמנם "ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפורת מבין שני הכרובים", אבל בסוף: "אין משגיחין בבת קול". הסמכות כולה בידי החתן. ובהדרגה גם לא של החתן הראשון: משה ודור מעמד הר סיני, אלא חתני וחכמי התורה היושבים בלשכת הגזית ליד המקדש. השבי הראשון של משה מתגלגל משבי לשבי, דור אחרי דור. האם ממדרש זה גם בא התואר "חתן תורה"?

²³ ובמקבילה במדרש תנאים לדברים על הפסוק הנוסח הוא: "דורשי רשומות אומרים: רצונך להכיר מי שאמר והיה העולם למד הגדה וכו'". אותם דורשי רשומות שבגמרא באו קמא פב ע"א דרשו: "אין מים אלא תורה". היאך יכול אדם להידמות למשה שעלה למרום ושה שבי ולא נשרף באשם של המלאכים ובשביבי דינור הרושפים מכסא הכבוד? תשובה אחת היא להידבק בתלמידי חכמים. אלא שגם שם צריך מאד להיזהר, שהרי כבר העידו הם על עצמם שאישם אמנם מחממת אבל גם שורפת: "והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה שנשיכתן נשיכת שועל ועקיצתן עקיצת עקרב ולחישתן לחישת שרף וכל דבריהם נגחלי אש" (מסכת אבות פרק ב משנה י). אפשרות אחרת, קצת נוחה יותר, היא ללמוד הגדה ומדרש (ולחיות מנוי על מחלקי המים) שמתוך דברים לכאורה פשוטים אלה, יכול האדם להכיר את מי שאמר והיה העולם ולדבוק בדרכיו ולסלול דרכים ושבילים חדשים/ישנים. ואולי גם להילחם ו"לשבות" את התורה כמשה, לקחת ולתת "מתנות באדם". התשובה הראשונה מציעה להידבק בקב"ה בדרך של אש, ואילו השנייה מציעה להידבק בדרך של מים זכים ומענגים.